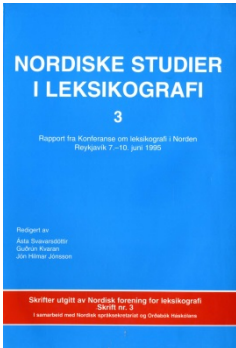

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Hovedværk og supplement	
Forfatter:	Anne Duekilde	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 3, 1995, s. 83-92 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.-10. juni 1995	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hovedværk og supplement

A number of greater dictionaries have found themselves compelled to publish a supplement in one or more volumes in order to improve the original work. This paper deals with three Danish dictionaries and, concerning an integration of the main dictionary and the supplement, *The Oxford English Dictionary*. The paper argues against a similar project regarding to *Ordbog over det danske Sprog*.

Tillæg eller supplementer til ordbøger bliver ofte glemt af ordbogsbrugerne. Det synes derfor at være en dårlig idé at trykke supplementer. Når det alligevel sker har det naturligvis forskellige gode grunde. Under udarbejdelsen af en ordbog dukker der nemt nogle ting frem som det var ønskeligt at få med, eller at få korrigeret, men som ikke mere kan placeres på rette sted. Disse ting kommer ofte i et tillæg, og de vil blive optaget i en senere, revideret udgave. Mindre ordbøger kan naturligvis lettere end de større værker udkomme i nye udgaver, der forbedrer og udvider en ældre. I det følgende vil jeg kun beskæftige mig med de større ordbogsværker.

1 Tre større danske ordbogsværker

Otto Kalkars *Ordbog til det ældre danske Sprog* udkom i fire bind fra 1881 til 1907. Et femte bind, som er det tykkeste, med supplerende stof til hele alfabetet, er trykt 1908–18. Dette bind kalder sig blot „Femte Bind“. Allerede i slutningen af første bind er der supplerende stof, nemlig 65 sider med titlen „Tillæg og Rettelser“; de er almindelig kendt som I.-stjerne. Dette tillæg er optaget i bind V på den måde at der gives sidehenvisninger til I.*

H. F. Feilbergs *Bidrag til en Ordbog over jyske almuesmål* udkom i tre bind fra 1886 til 1911. Et fjerde bind, der af omfang nærmest er et halvt bind, kalder sig „Tillæg“ og er trykt 1912–14. Bagest i dette bind er der syv og en halv siders yderligere tillæg med overskriften: „Ord, ordformer, oplysninger og henvisninger som er kommet forf. i hænde eller fundet under og efter den sidste korrekturlæsning af Tillægget.“

Ordbog over det danske Sprog, ODS, grundlagt af Verner Dahlerup omkring århundredskiftet, består af 27 egentlige ordbogsbind, som er udgivet fra 1918 til 1954. Et supplement på fem bind er under udgivelse, og jeg er redaktør ved det; de to første bind er udkommet i 1992 og 1994.

2 Supplementernes indhold i forhold til hovedværkerne

De oplysninger som et supplement bringer kan i princippet henregnes til følgende arter:

1. Afhjælpning af tilfældige mangler i hovedværket.
2. Rettelse af fejl.
3. Færdiggørelse af henvisningsapparatet inden for værket.

4. Tilføjelse af opdaterende oplysninger.
5. Ændring af hovedværkets sigte.

Om disse punkter vil jeg foreløbig sige i al almindelighed, at de tre første nærmest følger af sig selv. Ved ordbøger med oplysninger om samtidssproget vil desuden en opdatering hurtigt blive ønskelig. En ændring af hovedværkets sigte er en betænkelig sag og noget der kan true det gode forhold mellem hovedværk og supplement.

Redaktionsarbejdet ved et supplement er præget af både en tvang og en frihed. Tvangen ligger i bundetheden til hovedværkets struktur. Materialet skal fremlægges inden for de rammer der er fastlagt i hovedværket. I makrostrukturen gælder det at opslagsordenes form og rækkefølge vanskeligt kan ændres, fx har ODS-Supplementet bevaret et dobbeltskrevet *a* i stedet for *å* i opslagsordene, og det alfabetiseres som *a+a*. I mikrostrukturen bør fx hovedværkets betydningsinddeling så vidt muligt respekteres. Friheden ligger i retten til at lade en artikel stå som den gamle redaktør udformede den. Det forholder sig helt anderledes ved redigering af en ny udgave, hvor hver linje bliver den nye redaktørs tekst, også det der overtages uændret fra forgængerens. Et supplement kan vælge sin medtagelsespolitik og lade visse sider af den gamle ordbog stå ukommenteret.

Materialet til et supplement kan dels være tilkommet i løbet af hovedværkets redaktionstid, dels være fremskaffet med henblik på et supplement.

3 Kalkar og Feilberg

I Kalkars ordbog (se figur 1) er en gradvis udvidelse af rammerne tydelig. I værkets efterskrift beklager Kalkar at indsamlingen af materiale er sket efter tre forskellige planer. Om dette forhold vil jeg citere Marie Bjerrums afhandling (1976:99):

Orprindelig var det Kalkars mening at lave en ordsamling af gamle ord fra tiden 1300–1700, dvs. ord, som ikke mere kendtes eller brugtes, og desuden ord, som i de gamle tekster havde en fra den nuværende afvigende betydning. Denne plan afløstes af den, som han fik pålagt af Videnskabernes Selskab i 1873 som betingelse for støtte til ordbogen, nemlig at han skulle udvide samlingerne ved at gennemgå flere kildekrifter og medtage ikke blot alle ord, som ikke fandtes mere, eller som havde fået en afvigende betydning, men også ord, som afveg fra nydansk med hensyn til genus og bøjningsformer, eller hvis ortografi var udtryk for en fra nyere dansk afvigende lydlig form. Den tredje plan er den, som ordbogen med tillægsbindet er udtryk for, nemlig at give en oversigt over hele ordforrådet 1300–1700.

Feilbergs tillæg (se figur 2) går derimod ikke ud over de principielle rammer for hovedværket. I indledningen til første bind (s. IV) gør Feilberg rede for hovedpunkterne i sin plan; det hedder her blandt andet:

Hele det jyske ordforråd indtages og opsamles såvidt muligt; altså ikke blot de ejendommelige eller sjældne ord og talemåder, som glossariet indeholder, men lige så fuldt de mest dagligdags. [...] De kulturminde, sproget gæmmer, fremdrages og forklares, såvidt jeg evner det.

— **Bygning**, no. hunk. (∞ sv. bygning.); om the samme bygningh købe wille, tha schulle the werre hinde negesth at købe (1541). N. D. Mag. I. 188; forstyrrede den bygning før, end hun bleff fuldkommen. Hvitf. II. 61. — ik.; vaar dette gantske bygning, deelt met tuende skeluerck. Vedel, Saxo. 434; det biugning kallis Hierusalem. Ranch. 30. — ft.; for de konstlige bygning skyld. Ranch. 11; bygninger. sst. — biugning. Røsenv., Gl. L. IV. 105; V. 507; (1645). Orion (Kvartalskr.) II. 196; Wal-lensbek, Ptochotrophæi Hol-mensis topogr. 5; Geh. Ark. Årsb. II. 288.

— **Bygning**, no.; beprydet med skøne bygninge. Bunting, Itinera-rium. II. 109.

Bygning, no.; — hank.; HM 177 (ovf. III. 814a7). — ik. (1542). RdU IV. 14 (ovf. IV. 160a20); (1585). DS V. 173 (ovf. II. 391b40). — ft. ∞; de bygning her baade gamle oc ny. VdP 12v; — se I.* 45b. Jf for- (I.* 61b), himmel-, hus-, ind-, mølle-, skib-, sten-, træ-, udb.

Figur 1. Otto Kalkar: *Ordbog til det ældre danske Sprog*. I, I* og V.

blind, to. *blīn -n* (D.); *bleñ* (Åbenrå, Ang.); *bleñ -n* (Løgst., Sams); *blej bleñc* *blēj* (Vens.) = rgsn., *de kan æn bleñ* er *fæl å æ veke* (Vlb.), om hvad der er overmåde let at se el. forstå (også vestj.); *æn bliñ karm viñaror*, ruder malede udenpå væggen; *æ ruðor æ bleñ* (vestj.) uigennem-sigtige, anløbne; *æn bliñ Batøl*, en blinde Bertel (s. d.); *o gyjor nåvot i bliñ*; *go i blēj* (Vens.); *bl—mañ* i kortspil; *bl—basøl*, se barsel; „blind“ kaldes konen, når hun er kirkegangskone og har mistet sit barn (N. Sams); *bl— is*, se blind-skred.

blind brændenælde, J. T. 312 = blind nælde smst., en plante, døvnælde tvetand, lamium album L. (Haderslev, Østerlinnet).

blind, to. vittighed: *de ka dær go manø bliñ fābi-j udøn o sije* (Askov); ordspil: *æn ku gāt tol o vær bliñ, wår ot et får æn sājens skyl* (vestj.); — man bliver bl-, om man sover i måneskin (vist alm.), jfr. Trevelyan Wales 40; ved sporerne af bovister (vist alm.), se ulvefis; af svaletæg, Tobias II. 11; om man til-stopper kilde, Kr. Sagn III. 208.47; spot-ter med hellig kildes vand, Thiele II. 25; vil prøve vandet jule- el. nyårsnat, FbJ. I. 270. 356; ariansk biskop, s. opbryder kirke, Meyer Abergf. 160; hær blindes, da spyd kastes over den, Rafn, Oldn. S. V. 222; — msker blindes som straf: Rafn, Oldn. S. IV. 138, Olaf Hell. S. kap. 73, Rørik, jfr. V. 240, se Gr. RA. 707.5; Helge Thorersen var blind, fordi Ingeborg Gudmundsdatter rev hans øjne ud, Rafn, Oldn. S. III. 126; den dygtige mester blindes, se mester II. 584.40 a,

Figur 2. H. F. Feilberg: *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål*. I og IV.

Dette punkt, folkemindestoffet, kom til at spille en stadig større rolle for Feilberg. Når det i tillæggets slutord (s. II) hedder:

Så er jo da bogen udkommet. Tillægget er, såvidt jeg har ævnet og magtet, ført op til dato

så tænkes der (ifølge sammenhængen) på den folkloristiske litteratur. Videre slås det fast at

Det var fra begyndelsen af min tanke ej blot at søge og muligst nøjagtig gengive ord og ordformer, men bruge dem i de enkelte artikler som et midtpunkt, hvorom folkets tænke måde gennem eksempler fandt et nogenlunde fyldigt udtryk.

4 ODS

ODS-Supplementets forhold til sit hovedværk er ikke helt så enkelt. I indledningen til ODS (I s. XXI) hedder det at ordbogens opgave er

at give en fremstilling af det danske ordforraad, saaledes som dette er, og som det har udviklet sig fra Holbergs tid til vor, saa vidt muligt oplyst ved hjemmelsteder fra den almindelige og faglige litteratur i dette tidsrum.

I indledningen til ODS-S (I s. IX) siges at formålet er „at supplere ODS’ oplysninger om det danske sprog i perioden 1700–1955“. Men der siges ikke noget om sproget på supplementets redaktionstid. ODS-artiklerne til de første bogstaver er redigeret færdig omkring 1920 og beskriver sproget dengang, samtidig med at de foregående 200 år inddrages. Supplementets artikler til de første bogstaver er færdigredigeret omkring 1990, men formålet er nu at give supplerende oplysninger om sproget i et afsluttet tidsrum der jo efterhånden ligger ret langt tilbage i tiden. ODS-S ser således bort fra et af ODS’ formål, og vel hovedformålet, nemlig at beskrive sproget som det er nu. Man kan sige at ODS omdefineres til at være en periodeordbog over tiden 1700–1955, og det er denne ordbog der suppleres.

Men hvorfor er det blevet sådan? Hvorfor opererer ODS-S ikke med et nyt ajourført nutidssprog?

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, som udgiver ordbogen, ønskede ved værkets afslutning en afrunding af ODS, sådan at hele perioden op til tiden for det sidste ordbogsbind blev behandlet m.h.t. hele alfabetet, og sådan at visse mangler i ODS’ citatgrundlag blev afhjulpet. Det blev præciseret fra bevillingsgivernes side at formålet for det nye projekt kun skulle være at give værket en afrunding, ikke at følge sprogets udvikling ud over tiden for de sidste ODS-bind.

Ingen gjorde sig dengang helt klart at den ordbogstype som ODS tilhører er karakteriseret ved en beskrivelse under ét af sproget nu og sproget før. Hans Jonsson (1992) har kaldt det en „sambeskrivning“. Hvordan så når det aktuelle sprog ikke skulle beskrives? Redaktør Jørgen Glahder, den daværende ordbogsleder, handlede leksikografisk korrekt ved i nogle prøveartikler at negligere kravet om en tidsgrænse. Han fortsatte altså med at beskrive sin samtids sprog. Han medtog de nyeste ord, og hvis en tidspræget ODS-oplysning, fx en udtale- eller brugsbetegnelse, ikke passede med sproget o. 1960, så blev den rettet. I det supplement som nu er under udgivelse vil en sådan tidsbundet ODS-oplysning derimod blive stående som den gamle redaktørs bedømmelse af sin tids sprog. Noget andet er at

der eventuelt kan komme en tilføjelse, hvis et ords brug er blevet markant ændret op imod slutningen af ODS-perioden; fx har ordet *billedkunstner*, der i 1920 er anset for sjældent, fået tilføjelsen „senere alm.“. Nu retter vi kun hvad der var forkert dengang det blev trykt. Det var naturligvis tanken at supplementet skulle færdiggøres ret hurtigt, om ikke i Glahders resterende funktionstid på cirka 10 år (indtil 1964) så i hvert fald 5–10 år senere. Men selv om dette havde været realistisk, så var der dog mere end en menneskealder imellem redaktionstiden for de første bogstavers artikler og supplementsartiklerne til dem. Det nye nu-sprog ville på mange punkter være forskelligt fra det gamle.

Det er et spørgsmål om man overhovedet kan ajourføre en aktuel håndbog eller ordbog ved hjælp af et tillæg. Den rigtige løsning er naturligvis en ny udgave eller en helt ny bog. Hvis der bare skal tilføjes noget, går det an, men hvis der også skal ændres eller stryges noget, bliver det besværligt. Hvis alle ændringerne skulle meddeles i form af et supplement, så blev det et supplement der ret beset var surrogat for en ny udgave. Nu er det som nævnt ikke meningen at ODS skal ajourføres i den forstand, for vi beskriver ikke sproget i 1990'erne. Ligesom Jørgen Glahder vil vi gerne redigere leksikografisk forsvarligt, men det bliver på et andet grundlag. I Supplementets indledning (s. XXV) hedder det:

ODS er ikke mere en gyldig nutidsordbog, og den var det heller ikke da de sidste bind udkom. [...] Men ODS har blivende værdi som en samling af oplysninger vedrørende dansk sprog og kultur gennem de 250 år der kan kaldes for ODS-perioden. Det er denne side af ODS, det sprog- og kulturhistoriske opslagsværk, der kan suppleres; og den gamle samtidsordbog kan ses som et tidsdokument der gør første halvdel af det 20. århundrede til en særlig veldokumenteret periode i det danske sprogs historie.

Et supplement kan som nævnt vælge at interessere sig mere eller mindre for de forskellige arter af oplysninger i hovedværket. ODS-S vil udbygge fremstillingen af det danske ordforråd gennem de 250 år, så godt materialet nu tillader det. Man kunne også sige: fremlægge det vigtigste af den materialesamling som på en del punkter er noget tilfældig og utilstrækkelig. Hovedvægten kommer til at ligge på følgende forhold:

- nyordsstoffet i slutningen af perioden, altså ord og ordanvendelser der endnu ikke var i sproget da vedkommende afsnit af ODS blev trykt
- almensprogets fremmedord gennem hele perioden
- henvisninger inden for værket

Men også andre forhold får en bedre belysning, bl.a. ordenes datering (se Duekilde 1994). Og citatstoffet udvides, især til de første bogstaver. Derimod kan vi ikke være forpligtet til at følge hele det gamle ordstofs skæbne op til periodens afslutning, 1955. Det gælder måske især det faglige ordstof, som ODS lagde stor vægt på at registrere fra sin samtid. I mange tilfælde er oplysningerne til disse ord blevet forældet et par årtier senere. ODS-S-redaktionen ved det ikke altid og kan tillade sig ikke at tage stilling til det.

ODS-Supplementet kan siges at rumme en ændring af hovedværkets sigte. Skuden drejes bort fra samtidsretningen og får retning bagud i tiden. Den kolliderer ikke med et af Det

Danske Sprog- og Litteraturselskabs nye flagskibe: *Den Danske Ordbog*, en 6-bindes ordbog over moderne dansk, som er under udarbejdelse her i 1990'erne.

5 Hovedværk + supplement = ?

Det er ubekvemt med supplementer. Det kan synes ønskeligt at få oplysningerne fra et supplement flettet ind i hovedværket, så brugerne slipper for at slå op flere steder. Resultatet af en sådan sammenfletning forventes at blive en ordbog af samme karakter som hovedværket, men udvidet og forbedret sådan som supplementet nu har kunnet gøre det. Hvis et supplement kun indeholder oplysninger af en art som kunne have været medtaget i første omgang, så kan det være en god idé at flette dem ind i hovedværket. Dette forudsætter for øvrigt også at værket er af en sådan leksikografisk kvalitet at det kan bære udvidelsen.

Både Kalkars ordbog og Feilbergs ordbog er genudgivet i fotografisk optryk, og det vil jo sige at brugerne stadig må trækkes med supplementerne. Til gengæld er der ved at blive udarbejdet helt nye ordbøger til gammeldansk, som er den ældre del af Kalkars periode, og til jysk (se litteraturfortegnelsen).

En sammenkobling af ODS og ODS-S er fra flere sider blevet nævnt som et ønskeligt projekt, selv om det vel af markeds-mæssige grunde må siges at være urealisabelt. ODS er ved at udkomme i fotografisk optryk for fjerde gang, og her medtages naturligvis supplementsbindene. Jeg vil alligevel diskutere sammenkoblingsprojektet, fordi jeg er blevet lidt forskrækket over at møde dette ønske fra flere sider og fra personer som jeg troede nemt kunne se de principielle uoverensstemmelser mellem ODS og ODS-S. Men først vil jeg vise hvordan en sådan sammenføring af oplysningerne er gennemført i England.

6 Oxford-ordbogen

The Oxford English Dictionary udkom i tolv store bind 1888–1928, og de fik et supplementsbind i 1933. Et større supplement, i fire bind, udkom 1972–86, og det overflødig-gør opslag i 1933-bindet. Derefter blev det hele gjort maskinlæsbart. Næste trin blev en integreret udgave af hovedværk og supplement (med tilføjelse af ca. 500 nye ord) i 1989; den kalder sig 2. udgave af OED og foreligger også som CD-Rom. Der er her foretaget en sammenfletning med den mindst mulige ændring af de to tekster.

I eksempelartiklen (figur 3) står ordet „also“ i stedet for: „Common in recent use and frequently having the sense of“. Et gammelt „nu“ er altså fjernet. Men den nye udgave har langt fra i alle tilfælde ajourført de gamle oplysninger i definitioner og brugsangivelser. En oplysning som „now rare“ kan enten betyde sjældent omkring 1900 eller sjældent i 1989. Noel Osseltons anmeldelse (Osselton 1993) påviser dette problem og konkluderer at den omhyggelige læser ofte må søge tilbage til de oprindelige bind for at tolke indholdet i den nye udgave. Oxford-redaktionen kender naturligvis godt disse svagheder. Der er gjort rede for de manglende moderniseringer og forbedringer i slutningen af indledningen til 2. udgave, og den kommende, reviderede, 3. udgave nævnes. Der er altså sparet på redaktionsarbejdet ved den engelske sammenfletning. Formålet har ikke været at give en dækkende beskrivelse af moderne engelsk sprogbrug, kun at være et skridt på vejen mod en egentlig ny udgave.

soulful ('səʊlful), *a.* Also soul-full. [f. SOUL *sb.* + **Fig. 1.**]

1. Full of soul or feeling; of a highly emotional, spiritual, or ~~esthetic~~ nature or character, or marked by this, ~~(also)~~ affectedly or unduly ~~esthetic or emotional~~.

1860 PRINCESS Victoria *Lit.* 6 Feb. in R. Fulford *Dearest Child* (1964) 23: The dear Princess said to Fritz Karl while they were singing something of Mozart 'You are looking soulful.' 1867 GILCHRIST *Blake* xxii, Very striking and soulful is the general effect (of an engraving). 1882 L. C. LILLIE *Prudence* 48 Who can be soulful and an athlete? 1882 B. HART *Flip* iii, The poetic, soulful side of his mission was delicately indicated by a pale blue necktie. 1897 *Naturalist* 84 For all who live by it will be manful, soulful, honest, and without fear. 1931 A. HUXLEY *Music at Night* 18 When the great obvious truth is affirmed... in a series of soulful close-ups... the sensitive can only wince. 1951 *Sunday Pictorial* 21 Jan. 6/4 His eyes become deceptively soulful.

trans. 1869 W. CORY *Litt. & Journl.* (1877) 263 This bit of the earth's expression, this soul-full bit of the earth, the quiet bay.

2. Expressive or indicative of deep feeling or emotion.

1868 TUCKERMAN *Collector* 312 The soulful glow of expression in the inspired countenance of the Apollo. 1869 Mrs. WHITNEY *W. Girls* xii, Mother and Madam Pennington looked at each other with soulful eyes. 1878 *The Choir* 16 Nov. 730 One of those soulful tunes which cannot fail to engage attention.

3. Expressive of Black feeling; characteristic of Black music. Also as quasi-*adv.*

1964 *Amer. Folk Music Occasional* i. 46, I sing my song more soulful. 1973 *Black Panther* 15 Sept. 15/1 The audience is encouraged to join hands with their neighbors and all standing away with the soulful music. 1973 *Black World* Apr. 9/1 'Soul' is a highly valued concept among Afro-Americans. Soulful behavior may be called something else by some Afro-Americans, but its value remains. Hence 'soulfully *adv.*', 'soulfulness'.

1880 W. S. GILBERT *Patience* i. 11, I am soulfully intense. 1882 *Advance* (Chicago) 30 Apr. 249 She... carried the audience by her dignity, earnestness and soulfulness. 1893 *Nation* 9 Feb. L.VI. 110/2 Languages vary, as do individuals, in genius or soulfulness. 1923 JOYCE *Ulysses* 379 Bronze, listening by the beer-pull, gazed far away Soulfully. 1979 *Daily Tel.* 23 Apr. 15/2 Her two daughters, ... one bitter and promiscuous, one soulfully virginal, appeared as remote from everyday living as folklore princesses.

Figur 3. OED + Supplement. (Efter Osselson 1993.)

7 ODS + -S?

De ODS-brugere der har nævnt det ønskelige i en sammenfletning af hovedværk og supplement, har naturligvis især tænkt på at slippe for altid at have flere bind fremme ad gangen. ODS' supplementsartikler er endda udformet sådan at en sammenfletning med de gamle artikler ser ud som en nærliggende mulighed (se figur 4).

Artiklerne indeholder et eller flere plusser. Læseren møder et plus når en tilføjelse sætter ind. Når et plus står på højt niveau i artiklen rækker det langt, står det på lavere niveau rækker det kortere. Et plus foran opslagsordet gælder naturligvis en hel artikel. Plus foran et betydningsnummer markerer at denne betydning, inklusive eventuelle underordnede citatgrupper, ikke findes i ODS. Hvis der derimod skal tilføjes citatstof til en betydning der findes i ODS, så føres læseren hen til betydningsnummeret, før plusset kommer. En ODS-spalte skulle tilsyneladende nemt kunne klippes i stykker og få tilføjet de oplysninger som ODS-S har at byde på.

Processen forudsætter naturligvis at alle artiklerne er gjort maskinlæsbare (se Norling-Christensen 1988), og at det nødvendige værktøj er udviklet.

-dygtig,
adj. især [II.å.1]: (*dværgfrugttræer*) er bæredygtige i en meget ung Alder. *Hjemmet*. 1907.231.

-kraftig, adj.
[II.4.1] (*især* Ω , l. br.) som er i stand til at taale vægten af noget ell. holde noget oppe. de bærekraftige Skuldre. *JV Jens*. SS.65. || overf.: Denne Grundvold for den „vigtige Theori“ er kun i ringe Grad bærekraftig. *FrNiels.R.III.44*. mere bærekraftige Ideer, der kan tage den unge . . . Slægt i sin Tjeneste. *Tidsk.* 1914. II.323.

-dygtig, adj. + (jf. -kraftig). + || (*til* II. bære 4.1). Naar Betonen er blevet tilstrækkelig bæredygtig, fjernes Forskallingen. *Tekn Vidunderland*. (1928). 570. der dannes en meget elastisk og bæredygtig Flade. *Textilhog-n.* (1944-46). 730. overf., som er holdbar, pålidelig, tilstrækkelig stærk: Hvor .. kunstneriske Evner mangler eller ikke er tilstrækkelig bæredygtige. *Freud. Det Ubevidste*. (overs. 1920). 58. en sund og bæredygtig Balance mellem Prisniveau og Lønniveau. *Socialdem.* 1/3 1933. 3.sp. 2. et bæredygtigt Kompromis (om grundloven). *RaunkjærsKonv.* XII.1311.

-kraftig, adj. + (*rednings*) Baadene var sikre og bærekraftige. *Myl Erich*. S.122. || 236,33 overf. + (jf. -dygtig S). et Læsedrama .. med store rige Roller, der dog ved Opførelse har svært ved at virke bærekraftige. *EFrøderiksen*. UL.239. nogen bred, bærekraftig Uvilje mod Tilstandene sporedes ikke. *AndNx*. FG.70.

Figur 4. ODS og ODS-S.

En sammenfletning kan tænkes foretaget efter forskellige principper. Ved Oxfordordbogens 2. udgave kan man ikke se hvad der kommer fra hovedværket og hvad der kommer fra supplementet, og dette viser sig som nævnt at medføre kritisable forhold. Hvis man nu tydeligt markerer hvad der kommer fra supplementet, fx ved at bevare alle plusserne og trykke med en helt anden sats, så er det vel, bortset fra småproblemer undervejs, kun økonomiske forhold der hindrer projektet? For mig at se ville en sådan ODS-udgave nu i alle tilfælde blive et misfoster.

Når en ca. 1920-ordbog suppleres med noget der først kommer ind i sproget senere, så bliver en sådan integreret udgave naturligvis ikke en 1920-ordbog. Men det bliver heller ikke en ordbog over sproget på et senere tidspunkt, for 1920-præget er jo ikke fjernet, idet hovedværkets tekst stadig står der og skal benyttes. Fortalerne for en sammenfletning kan så sige: Vi er naturligvis ikke interesseret i en ny 1920-ordbog, eller en 1955-ordbog, men vi ville gerne have en ordbog til de 250 år som er mere bekvem at slå op i end ODS med ODS-S. Ja, men en sådan historisk periodeordbog er jo endnu ikke redigeret. Det vi kunne få, blev den gamle 1920-ordbog, 1930-ordbog osv. suppleret med noget stof fra hele perioden 1700–1955.

Set fra ODS-S-redaktionens ståsted falder ODS-perioden i tre afsnit:

- tiden før ODS-nutiden, fra 1700 til ca. 1900, såkaldt „ældre sprog“
- ODS-nutiden, fra ca. 1900 til artiklernes trykår
- tiden efter ODS-nutiden, fra artiklernes trykår til 1955(ff.)

ODS-nutiden er omdrejningsaksen, fordi den trods de supplerende oplysninger stort set bliver stående som ordbogsværkets nutid. Ordenes senere skæbne er der kun af og til givet oplysninger om (se indledningen til ODS-S I s. XLII og XLIII). Og der er jo ikke en ny nutid

som alt skal relateres til i stedet for den gamle nutid. Supplementets redaktionssprog gør ikke brug af det lille ord „nu“, der i så høj grad præger ODS, for vi står uden for den periode vi behandler. Tidsangivelsen „det 20. århundrede“ er derimod anvendelig; hvis en nærmere angivelse er påkrævet, kan det fx hedde „beg. af 20. årh.“, „i 1930'erne“, „efter 1945“ osv. Sprogbrug der kun tilhører tiden før ODS-nutiden kaldes „ældre spr.“ eller „ældre kem.“, „ældre mil.“ og lignende.

Med hensyn til sammenfletning ville der næppe være de store problemer med det stof der hører til den ældste del af ODS-perioden. Der er her tale om tilfældige mangler i hovedværket. Det samme gælder til dels for ODS-nutiden. Men når vi kommer til tiden efter ODS-nutiden bliver der tilføjet noget som ligger uden for hovedværkets univers, og et sådant misforhold mellem de to dele gør helheden problematisk. Det der står i vejen for en sammenfletning af ODS og ODS-S er altså samtidsordbogen ODS, beskrivelsen af hvordan sproget er „nu“. Og denne gamle nutid gennemtrænger ODS i en sådan grad at det næppe er muligt ved en overkommelig redigering i forbindelse med fletteprocessen at løfte artiklerne ud af den oprindelige tidsbundethed og gøre værket til en periodeordbog.

8 Samtidsordbog og periodeordbog

Som nævnt har den nye Oxford-ordbog problemer med at holde styr på de forskellige nutider der er involveret. Når det ikke går helt galt, skyldes det, så vidt jeg kan se, at den engelske ordbog aldrig har lagt så stor vægt på at sætte alt i forhold til samtidssproget, som ODS har. Den redaktionelle ramme omkring citatstoffet er enklere i Oxford-ordbogen. Der er en vis angivelse af ordenes status i samtidssproget; de kan bl.a. betegnes som døde eller arkaiske eller dialektale eller som kometord, og de kan henføres til et fagområde, men i sammenligning med ODS eller *Svenska Akademiens Ordbok* er bedømmelsen af ordene i deres forskellige anvendelser meget lidt nuanceret (jf. Hast 1993 og se for eksempel supplementsartiklen *automobile*, hvor læseren ikke gøres opmærksom på at ordet nu står svagt i sprogborgen, især i britisk engelsk).

Det historiske element i de sambeskrivende ordbøger har ikke samme funktion i dem alle. I Oxford-ordbogen har de historiske principper bevirket at redaktøren ligesom løfter sig op over sin egen tid, han ser den i næsten samme perspektiv som de foregående århundreder. I ODS er samtidsperspektivet derimod det dominerende; ODS kan virke som en samtidsordbog hvortil der er føjet noget historisk stof.

En ordbog vil naturligvis altid være præget af sin redaktionstid. Dette præg kan et supplement med god samvittighed lade stå, for brugeren vil jo vide at hovedværket er gammelt og kan indeholde oplysninger der ikke mere er helt i orden. Men i en sammenkobling der ser ud som en ny udgave forventer man at den nye redaktion står inde for hver linje. Tilfældigt så jeg at *Berlin* i Oxford-ordbogens 2. udg. 1989 stod præsenteret som hovedstaden i Preussen! Det er ganske vist en encyklopædisk detalje, men karakteristisk for en nyudgave som ikke er en sand ny udgave.

En ny udgave af ODS, forstået som en ny nutidsordbog med inddragelse af de nærmest foregående århundreder, har aldrig seriøst været på tale. Men der vil forhåbentlig komme nye projekter vedrørende periodens ordforråd. ODS bør under alle omstændigheder gøres maskinlæsbar og tilgængelig for hurtige søgninger i både hovedværk og supplement.

Supplementer er altid nødløsninger, eventuelt forarbejder til senere nye udgaver. Et supplement kan være den eneste mulighed for at få noget værdifuldt stof fremlagt. Brugerne kan jamre over besværet, men de må trods alt være glade for at de får nogle yderligere oplysninger. Feilberg beder så smukt i sit slutord brugerne om at tage imod hvad der er givet „og tage tiltakke dermed, og ikke klage for meget over hvad der mangler.“

Litteratur

- Bjerrum, Marie 1976: Otto Kalkar og hans ordbog. I: Otto Kalkar: *Ordbog til det ældre danske Sprog*. Fotografisk optryk. VI, 5–167.
- Den Danske Ordbog*. I–VI. Under udarbejdelse ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Kbh.
- Duekilde, Anne 1994: Om datering af ordene i dansk. I: Anna Garde/Pia Jarvad (red.): *Nordiske studier i leksikografi II*. Rapport fra Konference om Leksikografi i Norden 11.–14. maj 1993. Skrifter udg. af Nordisk Forening for Leksikografi. Skrift nr. 2. Kbh., 53–60.
- Feilberg, H. F. 1886–1914: *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål*. I–IV. Fotografisk optryk 1977. *Gammeldansk Ordbog*. Under udarbejdelse ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Kbh.
- Hast, Sture 1993: SAOB och dess likar. I: *Ord och lexicon*. Festskrift till Hans Jonsson. Stockholm: Norstedts, 55–84.
- Jonsson, Hans 1992: De stora historiska ordböckernas särart. I: Ruth Vatvedt Fjeld (red.): *Nordiske studier i leksikografi*. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden 28.–31. mai 1991. Skrifter udg. af Nordisk Forening for Leksikografi. Skrift nr. 1. Oslo, 231–34.
- Jysk Ordbog*. Under udarbejdelse ved Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning, Aarhus Universitet.
- Kalkar, Otto 1881–1918: *Ordbog til det ældre danske Sprog*. I–V. Fotografisk optryk med ændringer. I–VI. 1976.
- Norling-Christensen, Ole 1988: Optical Character Reading of Complex Dictionary Texts. I: Karl Hyldgaard-Jensen/Arne Zettersten (eds.): *Proceedings of the Fourth International Symposium on Lexicography* April 20–22, 1988 at the University of Copenhagen. Lexicographica. Series Maior 26. Tübingen: Niemeyer, 219–32.
- ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. I–XXVIII. 1918–56. Fotografiske optryk 1966–70, 1975–77, 1981–83, 1993–96.
- ODS-S = *Ordbog over det danske Sprog. Supplement*. I–V. 1992ff.
- OED = *The Oxford English Dictionary*. I–XII. 1888–1928. Supplement 1933. Supplement I–IV. 1972–86. Second Edition I–XX. 1989. CD-Rom 1989.
- Osselton, Noel 1993: The Oxford English Dictionary, Second Edition. I: *International Journal of Lexicography*. Vol. 6. nr. 2. 1993, 124–31.